

kázáním a modlitbami. Ve víře v Drabíkova proroctví se nenadál pohromy, která jej nepřipraveného tím hůře postihla: v požáru ztratil majetek, zejména své rukopisy, jichž nepřestal litovat. Zvláštním latinským spiskem vypsál napětí a hrůzu těch dní. S jinými Bratry našel útočiště v blízkém Slezsku. Bratři se rozprchli. I několik jiných bratrských sborů bylo ve válečných letech zničeno. Lešno samo bylo však znovu postaveno již r. 1658 a stalo se opět střediskem polské Jednoty. Čeští exulanti se sem shromáždili již jen zčásti. V letech 1676–1687 byl zde českým kazatelem B. Jan Tobian, jenž prve působil ve Skalici. Naposledy se v Lešně kázalo česky r. 1700. Češi v Polsku se připojili k polským sborům.

Komenský nepřestával ani po pádu Lešna Drabíkovi důvěřovat a hájil víru v jeho slova i v novém tklivém poselství, ve „Smutném hlase hněvem Božím zaplašeného pastýře k rozplašenému, hynoucímu stádu“ [1660]. Pohroma dolehla na Lešno jako Boží trest za nekajícnost posluchačů Slova, kteří z něho vybírají jen potěšení a uhýbají varování a pohrůžkám, jež Bůh vyslovil proti světským lidem. Ale i v „Hlase“ vítězí naděje: tam kde Bůh boří až do základů, jistě chce od základu stavět něco nového a vzácnějšího. Sláva Boží v potupě nezůstane.

„Smutný hlas“ psal Komenský v *Amsterdamě*. Tam našel útulek podporou rodiny de Geer, ode dřívějšíka jemu přátelsky nakloněné, a městskou radou byl přivítán jako proslulý pedagog a vědec. Zde vydal r. 1657 soubor svých didaktických děl. Žil zde jako jeden ze známých i méně známých učenců a myslitelů z různých zemí, kteří došli v snášlivém Holandsku nového domova. Zaujímal stanovisko k současným filosofickým proudům rodícího se osvícenství. Přitom vytrvale sloužil ostatkům české Jednoty, jejímž byl po smrti B. Lochara opět jediným seniorem. Opatřoval jim hmotné podpory, vydával *další knihy k jejich vzdělání*. Byl to zejména „Manualník aneb jádro celé biblí svaté“ [1658], připsaný Bratřím rozptýleným z Lešna jako náhrada za žádanou postilu, svědectví pilné práce při biblickém textu i odvahy rozlišovat v Písmu výroky důležité od méně důležitých [podobný výtah z Písma vydal současně i latinsky], pak přetisk

bratrského velkého katechismu [1661], jež jediný vydal bez vlastního doprovodu a bez úpravy. Jeho „Kancionál“ [1659] je naopak novým, značně změněným vydáním kancionálu bratrského. Na první místo sem položil Strejcovy Žalmy, k nimž připojil řadu parafrází textů starozákonních i novozákonních, zejména své zveršování celé Písne Šalomounovy. Záměrně zařadil do písňového oddílu překlady písní německých a polských jako projev křesťanského ekumenismu. Duchovní písní se věnoval již dlouho předtím jako skladatel i jako theoretik; také Žalmy převedl do časoměrných českých veršů. Zásadními otázkami duchovního zpěvu se zabýval v pozoruhodné předmluvě ke kancionálu, i po stránce hudební velmi významnému. R. 1662 vydal znovu Bratrskou konfesi v českém textu se zajímavým přiznáním, jak těžko získal starý její exemplář a s jakým překvapením — on, senior Jednoty — shledal, „co to za pěkná perla byla, kterouž Pán Bůh předkům našim v poli Písem svatých spatřiti dal, perla totiž skutečného křesťanství...“ Dopídl se textu z r. 1564 a ten upravil a vydal, takže jeho konfese nenavazuje přímo na řadu edic zakončenou r. 1607, resp. latinským textem r. 1612. Doprovodem připojil ke konfesi „Další napomenutí rozptýleným ostatkům Jednoty“, kde vede čtenáře nad jednotlivými články konfese ku pokání, že si poznané pravdy Boží dosti nevážíli, a opět je ujišťuje Božím milosrdenstvím.

Od r. 1661 tiskli tyto spisy bratrští tiskaři Jan Paskovský a Jan Theofil Kopidlanský v tiskárně, zachráněné B. Danielelem Vetterem-Strejcem z Lešna do Břehu a odtud přenesené do Amsterdamu. V ní vyšly i spisy určené pro ostatky fulneckého sboru, na něž Komenský jako jeho někdejší duchovní pastýř do stáří nezapomněl, i pro jiné německé čtenáře. Byl to zejména Komenským nově složený, na bratrském málo závislý katechismus „Die uralte christliche katholische Religion“ [1661], bohatě biblický, přitom však proti bratrskému silně individualisticky k osobní zbožnosti zaměřený. Zároveň nově upravil bratrský německý kancionál s žaltářem Abrahama Lobwassera a s novým titulem: „Kirchen- Haus- und Hertzens- Musica“. Sbor v Lešně vydal si jej v této úpravě znovu r. 1694, další vydání pro německé